

АКАДЕМИК НИКОЛА ПОПОВ НА 85 ГОДИНИ*

Всеки юбилей е повод за преглед и оценка на изминатия през годините път. Сега от върха на неговите 85 години ярко се очертава един жизнен път, изпълнен с всеотдаен труд, посветен на светли идеали и народополезни цели. Вървейки по този път акад. Никола Попов се утвърди като уважаван университетски преподавател, плодотворен учен-икономист, деен ръководител и организатор в системата на висшето образование и академичната наука и активен общественик. Поради това той заслужено е награден с най-високото държавно отличие – орден “Стара планина” I степен, и се ползва с авторитет и всеобщо уважение не само у нас, а и зад граница.

Цялата негова многообразна и широкомащабна дейност през всичките години е проникната от стремежа му да служи всеотдайно на високохуманния идеал за социална справедливост в обществото, за щастието и благоденствието на трудовите хора. В младежките години този идеал го отвежда в челните редици на антифашистката борба.

След завършването на Агрономическия факултет в Софийския университет Н. Попов уверено поема по пътя на научно-преподавател-ската дейност. По този път той премина през всички научни звания – асистент (1948 г.), доцент (1955 г.) и професор (1965 г.), а след това и академик (1989 г.).

Повече от 40 години в аудиториите на университета много поколения от юристи, икономисти и филолози са слушали с интерес лекциите му и са се учили от учебниците по политическа икономия, издадени под негово ръководство и участие. Много от бившите студенти днес заемат отговорни постове в държавните, стопанските и културните институции на страната и с благодарност си спомнят за своя преподавател, който ги учеше да съчетават икономическата теория с критично осмисляне на стопанската практика.

*

Това, което най-пълно представя облика на акад. Попов, е огромното му по обем и богато по съдържание научно творчество. Научно-изследователската работа е била винаги основно съдържание и смисъл на неговия живот. Той е публикувал над 200 научни труда под формата на обемисти монографии, издадени в самостоятелни книги или в съавторство, както и много на брой студии и статии, отпечатани в сборници и списания.

Мястото на акад. Попов в икономическата наука се определя не от количеството на изписаните страници, а преди всичко от приноса му за обогатяване на икономическата наука с нови оригинални изводи и идеи, с научното разясняване на редица сложни проблеми, които социално-икономическото развитие на страната и тенденциите в световното стопанство са поставяли пред науката. С богатството на идеи и оригиналното съдържание на своите научни трудове той се нарежда в челните редици на българската икономическа наука.

Много важна черта на изследователската му дейност е насочването на вниманието към най-дискутираните и сложни проблеми на икономическата теория и стопанската практика и проявата на научна смелост при тяхното решаване. При

---

* Никола Григоров Попов е роден на 8 януари 1922 г. в с. Филиповци, Трънско.

анализа на процесите и явленията подхожда творчески – не робува на догми, предварителни схеми и партийни постановки, а извлича изводите си от изучаването на реалните факти, от анализа на убедителна и богата статистическа информация и достоверни материали и документи. Не се притеснява от това, че някои от изводите му противоречаха на официалната партийна линия, което в миналото му струваше големи неприятности.

Важен научен актив на Н. Попов е изясняването на проблемите за ролята на пазарните отношения и използването на пазарните механизми в управлението на икономиката. Още през 60-те години - отначало в докторската си дисертация (което е първият докторат в областта на икономическата наука), а след това и в няколко свои публикации, той обосновава необходимостта от хармонично съчетаване на държавното планиране с лостовете на пазарните механизми и материалното стимулиране. Тези идеи, макар и обявявани първоначално за “ревизионизъм”, намериха последствие по-широк отзвук и частично приложение чрез т.нар. нов икономически механизъм.

През 80-те години прилаганият модел на стопанско управление изправи страната пред остра социална и икономическа криза. Тогава Н. Попов прояви не само научна, а и политическа смелост чрез изказването си на известната партийна конференция в Софийския университет през 1987 г. Той аргументирано изтъкна признаците на настъпващата криза, разкритикува прилагания модел на стопанско управление и обоснова необходимостта от радикална икономическа реформа. За тези му изказвания беше изключен от партията и уволнен от университета заедно с група преподаватели, които се солидаризираха с него.

Разбира се, с присъщата си принципност, Н. Попов търпеливо преживя драмата и дочака своята реабилитация след ноемврийските събития от 1989 г.

В новата обстановка на демократични политически промени и преход към пазарна икономика, вече като академик, той разгърна още по-активна научна дейност. В няколко свои изказвания и публикации, Н. Попов изрази своята тревога от появата на редица негативни тенденции, тласкащи страната към установяването на архаичен капитализъм, към задълбочаване на социалната диференциация и засилване на бедността. Ако по-рано се обявяваше срещу подценяването на ролята на пазарния механизъм, сега, когато се отива в другата крайност, той аргументирано критикува тенденцията към подценяване ролята на държавното регулиране на стопанския живот.

Значителна част от научното творчество на акад. Попов, особено в последно време, е посветено предимно на изучаване на проблемите на световното стопанство, възникващи от разгръщащата се глобализация. Важно място в това направление е отделено на селското стопанство. Плод на многогодишните му изследвания в тази област са издадените два обеми тома, посветени на аграрните отношения в съвременния свят – “Съвременните капиталистически аграрни отношения”, Т. I 1994 г. и Т. II 2004 г. В тях се разкриват детайлно тенденциите в капиталистическото селско стопанство, обусловени от навлизането на капитала в този отрасъл, научно-техническият прогрес и индустриализацията на отрасъла, уедряването на земеделието и животновъдството и др. Очертани са противоречията, задълбочаващата се диференциация на фермерите, промените във формите за стопанисване на земята, нерадостната съдба на селяните и др.

В отговор на проявяващия се широк обществен интерес към бързо развиващите се страни от Азия и особено към Китай, той направи задълбочено и

машабно изследване на икономиката на тези държави и специфичните фактори на развитието им.

В книгата си “Страната, която учудва света” акад. Попов проследява социално-икономическото развитие на Китай след революцията и ни запознава с опита и резултатите от проведената в духа на идеите на Дън Сяо Пин реформа, която изведе страната в челните редици на световната икономика и тя постигна завидни позиции на международните пазари. Това стана, защото за разлика от бившите европейски социалистически страни китайското ръководство не отрече напълно ролята на държавата в ръководството на икономиката, а хармонично съчета стратегическото държавно управление с широко използване на лостовите на пазарния механизъм. Освен това не се премина към тотална частна собственост, а се възприе т. нар. смесена икономика, съчетаваща различни форми на стопанска дейност.

В другата си книга, озаглавена “Световното стопанство се прекроява”, Н. Попов доказва формирането на четвърти икономически център от страните в Югоизточна Азия, начело с Китай, който все повече измества другите центрове – САЩ, Европейския съюз, Япония, в структурата на световното стопанство.

Особено голям интерес предизвикаха двата тома от последната оригинална книга на акад. Попов под интригуващото заглавие “Капиталът срещу капитализма”. Въз основа на огромен фактически материал са анализирани състоянието и тенденциите в съвременното капиталистическо пазарно стопанство и е обоснована похватата на противоречие между същността на капитала като самонарастваща стойност чрез извличане на печалба и капитализма като специфична стопанска система, основана на частната собственост и наемния труд, осигуряваща условията за постигане целта на капитала. Това пък все по-настойчиво поставя въпроса за необходимостта както от реформиране на тази система, така и от търсене на алтернативни пътища за нейната смяна с по-добра. Във връзка с това е отправена аргументирана критика на либералното пазарно стопанство и на едностранчивостта на осъществяваната глобализация на икономиката под диктата на американския корпоративен капитал.

Към научните изяви на акад. Попов се отнася и активното му участие с доклади на международни конференции и симпозиуми, където той представя достойно българската икономическа наука.

*

Приносът на акад. Попов като учен се изразява не само в огромното му научно творчество, а и в широката му дейност като организатор и ръководител на звена от системата на висшето образование и академичната наука.

В качеството му на дългогодишен ръководител на катедрата по политическа икономия в Софийския университет той допринесе много за нейното утвърждаване като водеща по тази дисциплина в системата на висшето образование. Нещо повече, акад. Попов се изявява като уважаван лидер на всички преподаватели по политическа икономия от ВУЗ чрез провеждане на периодични научни конференции по актуални теми.

Похвални са усилията му да организира колективи за научни изследвания на сложни и комплексни теми, най-машабният от които е колективът, разработил шесттомното издание “Икономиката на България”.

Важен е приносът му за издигане престижа на Софийския университет като най-авторитетното висше училище в качеството му на заместник ректор два мандата

Академик Никола Попов на 85 години

през 60-те години и особено като ректор след ноември 1989 г. В сложната тогава обстановка, породена от студентските стачки, той успя с много такт и искрен диалог да предотврати надигщата се анархия и да мобилизира усилията на колектива за стабилизиране на положението и осъществяване на необходимото преустройство на университетската система.

Големи са заслугите му за израстването на научните кадри в България в качеството му на председател на ВАК през 90-те години.

Организаторските му способности в областта на академичната наука се изявяват ярко и в системата на БАН, където от много години е председател на отделението за обществени и хуманитарни науки. Координирайки дейността на отделните научни институти, той допринася за мобилизиране на усилията на техните колективи за своевременното решаване на поставяните научни проблеми в съответните области.

*

Картината за ползотворната дейност на акад. Попов няма да бъде пълна, ако не отбележим активното му участие в ръководството на различни обществени организации. От дълго време той ръководи Федерацията на българо-китайските дружества и като такъв разгръща широка дейност за утвърждаване на приятелството и взаимното опознаване на двата народа, за популяризиране на опита и постиженията на Китай.

Оглавявайки Гражданското движение за защита на науката и висшето образование, акад. Попов проведе редица инициативи по разработване на проекти за реформиране на висшето образование и издигане на ролята на науката.

Като председател на Славянското дружество той полага много усилия за укрепване на дружбата между славянските народи и за съхраняване на тяхната идентичност.

Освен всичко казано трябва да се изтъкнат и високите морално-етични добродетели на юбиляра – неговата пословична скромност и честност, чувството му за отговорност и дълг към обществото, готовността да отдели от скромните си доходи за подпомагане на хуманитарни инициативи и благородни идеи.

Въпреки напредналата си възраст акад. Попов поддържа забележителна трудоспособност и бодър дух. Юбилеят е повод да му пожелаем крепко здраве, дълголетие и сили да се изявява все така активно на научното поприще и в обществения живот.

Проф. д-р Иван Костов